

ΜΟΚΡΟΣ ВО ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД

Единствено известување за личноста Μόκρος потекнува од средината на XII век и тоа од перото на византиската принцеза и писателка Ана Комнина. Таа, во своето дело Алексијада, на две места го споменува името Μόκρος. Најнапред, тоа име го кажува во кн. VII, 3 и тоа во склопот на следниов текст:

πόλις δὲ αὕτη περιφανής περὶ τὸν Ἰστρον διακειμένη, ποτὲ μὲν οὐτ'ουνομα (ὄνομα) τοῦτο ἔχουσα το βαρβαρικόν, ἀλλ' Ἑλληνίζουσα περὶ τὴν προσηγορίαν, μεγάλη πόλις καὶ οὔσα καὶ λεγομένη ἀφ' οὗ δὲ Μόκρος ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς καὶ οἱ ἐξ ἐκείνου γενόμενοι καὶ πῶς ἔτι γε Σαμουήλ ὁ τελευταῖος τῆς βουλγαρικῆς δυναστείας, καθάπερ ὁ Σεδεκίας τῶν Ἰουδαίων, τῆς ἐσπέρας κατέδραμον, σύνθετον ἐκτήσατο τὴν προσηγορίαν ἀπὸ τε τῆς Ἑλληνικῆς σημασίας μεγάλη ἐπονομαζομένη καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Σθλαβογενῶν ἐπισυρομένη λέξιν, μεγάλη Πρισθλάβα (Περισθλάβα) πανταχόθεν τούτοις φημιζομένη.¹

Тоа име Μокрос Ана Комнина уште еднаш го забележала и тоа во кн. XII, 9 во рамките на следниве зборови:

ὁ δὲ Δρυμῶν οὗτος ὁ ποταμός, ἵνα τι καὶ περὶ τοῦ ρεύματος τοῦτου προσιστορήσαιμι, δεῖ μὲν ἀνωθεν ἀπὸ τῆς Λυχνίτιδος λίμνης, ἣν ἡ νῦν γλάττα ἐκβαρβαρώσασα Ἀχρίδα προσηγόρευσε ἀπὸ Μόκρου τοῦ Βουλγάρων βασιλέως τὰ πρῶτα καὶ τὰ ἔσχατα Σαμουήλ, τοῦ ἐπὶ τοῖν βασιλείοι Κωνσταντίνου καὶ Βασιλείου τῶν πορφυρογεννήτων γεγονότος, διὰ τινων τάφρων ἐκτόν, ἅς γεφύρας ἐπονομάζομεν. καὶ γὰρ ἀπορρέουσιν ὥσπερ ἀπὸ τινων ἀρχῶν

¹ Ив. Дуйчевъ, С. Жщинското значение на името Μόκρος у Ана Комнина Македонски прегледъ, год. VIII, кн. 3, 1933, 15. Наведениот грчки текст во превод гласи: Тоа е познат град, расположен кон Дунав; некогаш тој го немал тоа варварско име, но бил елински по наименувањето, *μεγάλη πόλις* и во сушност и по име. Но откако Μόκρος царот на Бугарите и неговот род, а кон тоа и Самуил, последниот од бугарската династија, како Седекија кај Јудејците, го нападнаа Запад, (тој град) добил сложено наименување, наречен со елинскиот збор *μεγάλη* со придодаден збор од (јазикот на) словенородните, *μεγάλη Πρισθλάβα* од нив (словенородните) секогаш се нарекува.

διαφόρων τῆς λίμνης διγγορήμενοι ποταμοὶ καὶ εἰς ἑκατὸν ἤκοντες οὗ λήγουσι καθ' οὗτως τῶ ποταμῶ ἵψ κατὰ τὴν Δεύρην ἐνοόμενοι, ἐξ οὗ καὶ Δρυμῶν ἐπονομάζεται.²

И во другиот и во другиот случај Ана Комнина прави екскурс во текстот со цел да го објасни потеклото на имињата Преслав и Охрид, на два тогаш најпознати града во словенскиот свет на Балканот. Притоа, со употреба на имињата Мокрос и Самуил, византиската писателка оставила интересни и ценети податоци за споменатите градови. Имено, таа пишува за поранешните називи на тие места, за јазичното потекло на тие имиња како и за преименувањето на тие топоними од грчки во словенски јазик.

Во врска со приведените зборови, веднаш треба да се каже дека вниманието на научните работници било свртено особено кон употребениот збор Μокρος и кон изворот на реката Дрим. Притоа, учените луѓе различно ги читале и објаснувале приведените текстови, во прв ред поради недореченост во изразот како и поради неразвиената и збиената мисла на Ана Комнина. Некои интерпретатори на приведените грчки реченици отишле толку далеку што го преправиле оригиналниот грчки текст и кон тоа предложиле несоодветен идентитет за Μокρος.

Прво достапно и објавено читање на приведениот текст потекнува од Du Cange славниот византолог во XVII век. Според него Самуил бил наречен и Мокрос од Ана Комнина и од други.³

Подоцна меѓу научните работници имало поделени мислења за идентитетот на Μокρος. Напоредно со тезата на Du Cange било изнесено и мислење дека Μокρος и Самуил се две различни личности. Некои учени луѓе помислувале дека под

² Ив. Дуйчевъ, нав. статија, стр. 29. Следува преводот на грчкиот текст: Таа река Дрим, нека нешто и за нејзиниот тек да раскажам, тече озгора од езерото Лихнида што денешниот јазик, искривувајќи, го нарекува Ахрида од Мокра, царот на Бугарите (како што се викал), најпрвин а на крајот Самуил, кој живеел во времето на багренородните императори константин и Василиј, низ некои стотини потоци (прегради) наречени мостови. Бидејќи истекуваат привидно од различни места на езерото одделни реки и до стотина (на број) течат така сè до Дебар, каде се вливаат во реката, (која) оттаму се нарекува Дрим...

³ *Carolo du Fresne Domino Du Cange, Historia byzantina. Lutetiae Parisiorum (1680), p. 314.*

Μόβρος се крие Шишман,⁴ таткото на Самуил, а други во Μόβρος насирале некој непознат претходник на Самуил, односно родоначелник на бугарската династија од IX и X век. Притоа, Ив. Дујчев а со него и некои други византолози името Μοβρος го објаснуваат со извртување и како метатеза на името Κροβρος. Според него Μοβρος би бил бугарскиот владетел Крум. На крајот да кажеме дека некои научни работници από Μόβρους приведено во кн. XII, 9 го разбрале како топоним. Впрочем информација за сите досепашни читања на текстот и за објаснувањата на името Μόβρος дал пред пет децении бугарскиот учен Ив. Дујчев.⁵

Во приведената статија Ив. Дујчев искажал сомневање во веродостојноста на дел од текстот од вториот екскурс. Суштината на интервенцијата што ја направил Ив. Дујчев е во следново: Речениците што следуваат по από Μόβρους во кн. XII, 9 се инспирирани од текстот во кн. VII, 3 и се вметнати подоцна од некој преписувач. Ив. Дујчев бил уверен дека првобитниот текст претрпел исправка, па затоа го пречистил со исфрлување на цели две реченици кои гласат: „царот на Бугарите (како што се викал — б.м.) најпрвин а на крајот Самуил, кој живеел во времето на багренородните цареви Константин и Василиј“. Едновремено тој από Μόβρους го разбрал како име на планина. Ив. Дујчев, откако ја извршил прилично неуверливо таа исправка, предложил еден наштрбнат и скратен текст со неразбирлив превод за изворот на р. Дрим, кој гласи: Таа река Дрим-нека нешто и за нејзиниот тек да раскажам — истекува над езерото Лихнида, кое оварварениот сега јазик го нарекува Ахрида, од планината (зборот планина не постои во грчкиот текст — б.м.) Мокра низ некакви стотини ровови кои ги нарекуваат прагови“.⁶ Од предложениот текст и превод испаѓа дека р. Дрим

4. Употребата на тоа име било доведено во прашање по откривањето на Самуиловата плоча во преспанското село Герман. За плочата види во мојата статија: „Преспа во средниот век“, Историја, XV, Скопје 1979, 2, стр. 65.

5. Ив. Дујчевъ, нав. статија, год. VIII, кн. 3, стр. 14-35 кн. 4, стр. 1-20.

6. Ив. Дујчевъ, нав. статија, год. VIII, кн. 4, стр. 6. Првобитниот неисправен текст според неговиот превод изгледа вака: Таа река Дрим, нека нека нешто и за нејзиниот тек да кажам, тече горе од езерото Лихнида, кое оварварениот сега јазик го нарекува Ахрида од Мокра, царот на Бугарите (кој царувал) најпрвин и најсетне (царствуваштиот) Самуил, кој живеел во времето на багренородните императори Константин и Василиј, низ некакви стотина ровови, што ги нарекуваме мостови. Истекуваат впрочем, како од некакви различни почетоци од езерото одделни реки и достигнувајќи до сто (на број) не пресушуваат, додека не се слеат при Дебар во реката, (која) оттука се нарекува Дрим. Ив. Дујчевъ, нав. статија, год. VIII, кн. 3, стр. 29.

извира од планината Мокра, што се протега, над езерото Лихнида т.е. Охридското Езерото, што е неточно. Во врска со направената исправка останува нејасно зашто Ив. Дујчев прави разлика меѓу Μόκρος во кн. VII, 3 и ἄλβ Μόκρου во кн. XII, 9. Имено и во едниот и во другиот екскурс името е поврзано за одреден настан и се дава напоредно со името на Самуил. Притоа, Ана Комина, доследна на својот расказ, во вториот случај дава дополнување за времето во кое живеел Самуил.

Приведената статија на Ив. Дујчев имала голем одзив во научниот свет. Неговото читање на текстот и објаснувањето што го дал за ἄλβ Μόκρου преовладало меѓу научните работници и надвор од Бугарија. Наведената исправка на споменатиот дел од текстот во кн. XII, 9 била прифатена и спроведена во француското издание на текстот и во францускиот превод на Алексијада, потоа во рускиот превод како и во преводот на неколку одломки на Алексијада на српски јазик. Таа емендација во францускиот превод е дадена со следниве зборови: *Se fleuve du Drin . . . descend á la fois des hauteurs du lac de Lychnis . . . du mont Мокра*.⁷ Истата исправка рускиот преведувач ја дал вака: „Ета река берет начало в Лихнитском озере . . . и спускаясь с Мокра“.⁸ Во српскиот превод стои: „Ова река Дрим тече са висова из Лихнидског језера . . . испод планине Мокро“.⁹

Како што се гледа разликите во преводот во поглед на местото од каде истекува водата се изразени со зборовите: „над“, „од височините од“, „почеток во Езерото“ или „од“, и „испод“ планината. Притоа, на повеќето преведувачи им недотасува усет за објаснување на соодносот меѓу езерото и планината како извор. Единствено во преводот на Ив. Дујчев стои дека р. Дрим извира „над езерото Лихнида . . . од планината Мокра“.¹⁰ Веднаш треба да се каже дека во просторот меѓу планината Мокра, која се протега западно од Охридското Езеро и устата на реката Дрим, на крајниот, северниот дел од Езерото нема место за корито по кое би течела реката Црни Дрим. Впрочем во првобитниот грчки текст го нема зборот „планина“. Кон тоа, треба уште нешто да се каже, дека горе наведени реченици не се усогласени со грчкиот текст што следува. Имено, таму јасно стои дека реката Дрим истекува“, од езерото Лихнида“ . . . „низ стотина прегради“ . . . и „истекуваат од некакви различни почетоци од Езерото одделни реки и до сто“ . . .

⁷. Bernard Leib, *Anne Comnene, Alexiade, III, Paris 1945, 84.*

⁸. Ана Комнина, Алексијада (во преводя. Н. Любарскогo). Москва, 1965, 339.

⁹. Византијски извори за историју народа Југославије, III, Београд 1966, 393.

¹⁰. Ив. Дујчевъ, нав. статија, год. VIII, кн. 4, стр. 6,

Во суштина реката Дрим истекува од Езерото на начин што бил познат и пред Ана Комнина. Имено, Јован Скилица во својата историја, покрај другото, напишал дека „прадот Охрид лежи на висок рид, непосредно крај големо езеро, од кое истекува реката Дрин“ . . .¹¹ Кон тоа треба да се има предвид и варијантата од виенскиот ракопис на делото на Јован Скилица. Во неа, по зборовите „течејќи кон север“ . . . како дополнување стои: протекувајќи од јужните предели околу Девол. И го дели споменатото езеро, како што кажуваат, да Алфеј го дели морето и течејќи спрема Аретуси свртува потоа кон север. И достигнувајќи до крајот на езерото, кое на домашен јазик се вика Струда (Струга) и сбединувајќи се со него настанува мошне голема река.¹² Приведената информација е точна и се однесува на силните извори кај манастирот св. Наум, во чија близина лежел средновековниот град Девол.¹³ Меѓутоа, таму, каде што Наум ја соградил црквата на светите Архангели, непознатиот автор на житието на Наум го става „излезот на Белото Езеро“.¹⁴ Непознатиот писател на житието припаѓал на кругот на учениците на Климента и секако се движел околу градот Девол. Тој добро го познавал пределот и при тоа го согледал придонесот на изворите кај Св. Наум за напојувањето на Охридското Езеро со вода. Тие извори се наоѓаат во пределот Гора, кој во XVI век бил организиран во посебна административна единица, под назив нахија Гора.¹⁵ Напоредно со неа и во нејзино соседство постоела нахија Мокра,^{15a} на чија територија се протега планината Мокра. Впрочем за изворот на светианаумски Дрим своевременно пишувал и познатиот географ Јован Цвиик. Според него „многу е веројатно дека преспанската вода од Завир (на

¹¹ Византијски извори за историју народа Југославије, III, стр. 126. Во врска со описот на изворот на р. Дрим, што го дала Ана Комнина, своевременно Иван Снегаров произволно исконструирал иригационен систем. Според него „Самуил ги исушил околните блата при р. Дрим со цел систем од канали, по кои водата се влевала во реката. На каналите построил сто мостови. Иваиџ Сибгаровџ, Историја на Охридската архиепископија I, Софија 1924, 33.

¹² Византијски извори . . . III, стр. 126 *аз*

¹³ Томо Томоски, По трагата на средновековниот град Девол. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, 1 (27), Скопје 1975, 187.

¹⁴ Книга за Климент, Скопје 1966, 201.

¹⁵ Методија Соколоски, Нахијата Гора во XVI век. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје 2 (28) 1976, Скопје 1976, 225.

^{15a} Методија Соколоски, Нахијата Мокра во XVI век, Прилози VIII₂ на Македонска академија на науките и уметностите, Одделение за општествени науки, Скопје 1977, 83.

Преспанското Езеро — б.м.) тече подземно под коритото на Черава и избива во извори меѓу Св. Наум и Душемишта¹⁶. Притоа, треба да се има предвид дека изворите кај Св. Наум се притока што го напојува Охридското Езеро, а низ устата на Црниот Дрим кај Струга истекува водата од Охридското Езеро во големина на река. Тоа им било познато и на Марин Барлети¹⁷ и на Евлија Челебија.¹⁸

Во прилог на тие известувања оди и научното објаснување на феноменот од страна на Ј. Цвијиќ. Имено во описот на истекувањето на водата од Охридското Езеро низ коритото на Струшкиот или Црниот Дрим укажува дека тоа „место откаде Дрим истекува се вика Струга“. Потоа, тој го дава и следниот приказ за реката: По 300-400м Црниот Дрим протекува низ средината на варошицата Струга; под неа Дрим се разбива во речни ракави, меѓу кои се песочни и тресетни преспи (острвца б.м.) ... Еден негов крак се враќа назад кон езерото и загинува во млака ... Во пролет и есен Дрим нараснува кај Струга за 1 до 1,5м над опишаната летна состојба (со просечна длабочина околу 0,5м). Понекогаш реката далеку се разлива преку ниските брегови и ја поплавува околицата. Во Струга се памтат големите поплави од 1863 и 1888 год.¹⁹

Некогаш, во средниот век и подоцна до почетокот на XX век, на реката Дрим, почнувајќи од устата па до влезот во

¹⁶ Ј. Цвијиќ, Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије, III, Београд 1911, 711-713.

¹⁷ Марин Барлети во книгата за животот и делото на Георгии Кастриоти-Скендербег, објавена во 1537, пишува меѓу другото, дека „близу до градот Охрид има езеро од кое истекува реката Дрим мошне голема и позната по изобилство на риба од разни видови“. Љ. Басотова, Нашите краишта и луѓе во биографијата на Скендербег од Марин Барлети, Историја X, Скопје 1974, 1, стр. 307. види и кај Marini Barleti Scodrensis sacerdotis de vita et gestis Scanderbegi, Epirotarum Principis, Argentoratj 1537, str. 331 каде стои: „Erat enim prope urbem lacus, ex quo Drino flumen exordium suum habet...“

¹⁸ Во XVII век (во 1670 година) турскиот патописец Евлија Челебија престојувал во Струга и притоа оставил опис за таа касаба. Тој раскажува „дека главен премин, меѓутоа, е мостот во Струга. Од долната страна, на тој голем мост (долг 150 метри и на кој е изграден на големи диреци големиот дворец на еминага) се наоѓаат стотина ловишта на риби (далјани), кои не можат да се опишат, туку треба да се видат. Водата што истекува од езерото под тој мост тече така брзо што не може да се следи со око. Таа и зиме и лете тече во четири речни ракави...“ Evlija Celebija, Putopis, Sarajevo 1967, 549 i 550. Во наведениот текст е интересен податокот за „стотина ловишта“ што се совпаѓа со известувањето на Ана Комнина за „стотина прегради наречени мостови“.

¹⁹ Ј. Цвијиќ, нав. дело, 719 и 720.

клисурата кај селата Дабовјани и Таш Морунешта биле вградени ловишта за риби (далјани). Станува збор за прегради во река направени од плетена леса, со употреба на колови и греди, врз кои биле поставени мостови за движење на рибарите. Далјанот кај Струга од двете страни имал котеци (кошеви) во кои влегувале риби; оттаму таа се вадела со сакови. Освен тоа од секоја страна имало и колиби за рибарите. Тие биле исплетени и покривени со слама: Зајазената вода се пробивала низ преградите и течела бучно, правејќи брзаци и оставајќи зад себе вители, а и наноси од песок и реси. Освен тоа, во делот од езерото, откаде истекува водата биле поставени од двете страни колци наполнети со камен, со цел да се заштитат бреговите од ударот на водата и едновременно да ја насочат матицата на водата во сакан правец.

За устата на реката Дрим и за тамошните ловишта зачувани се повеќе податоци во писмените извори како и во археолошките наоди. Струга како стопански објект се споменува уште во времето на охридскиот архиепископ Теофилакт Охридски. Имено, тој во писмото што го упатил до паниперсеваст Вријениј кон крајот на XI век се жали на даночните службеници дека побарале данок... „и на струги, како кажуваат „Бугарите“, а Еленот (гркот — б.м.) тоа би го рекол прокопи што служат за риболов.“²⁰

Пододна, во средината на XIV век, во грамотата на српскиот владетел Душан, дадена на охридската црква Богородица Перивлепта, се забележани две Струги и тоа: Струга Вранишка и Струга Мала и кон нив уште „на језерџ црква Свети Никола сѐ всѣми правинами и седѣмь рибарѣ.“²¹

Во XV и XVI век, под турска власт, се регистрирани повеќе ловишта за риби, заедно со нивните приходи. Во 1491 год. е забележан далјан на р. Дрим под име Гурен (Горне). Во пописната книга од 1582 година, на просторот од Струга низводно до с. Дабовјани се наведени следниве рибни ловишта: Мостот на струшките далјани, далјаните на самата Струга, Мировиште со годишен приход од 8.662 акчи, Рамнишча со Врадовишта со годишен приход од 52.300 акчи, Вранишча со годишен приход од 20.000 акчи, Мегали Сушица со годишен приход од 33.505 акчи, Леска со Моровишча со годишен приход од 35.033 акчи,

²⁰ Р. Катичиќ, кој го превел споменатото писмо, несоответно го дал грчкиот збор за струга, во значење „прокоп“. Византијски извори за историју народа Југославије, III, стр. 276 и бел. 79. — За истото дава објаснување и Фрањо Баришиќ. Според него зборот струга значи „ископане баре или езеро кое служи како рибно ловиште.“ Фрањо Баришиќ, Два грчка натписа из Манастира и Струге. Зборник радова Византолошког института, кн. VIII, 2. Београд 1964, 18.

²¹ Стојан Новаковиќ, Законски споменици српских држава средњега века. Београд 1912, 672.

Мала Водостапница со годишен приход од 21.200 акчи и Горна со годишен приход од 3.800 акчи. Освен тоа, се покажани и приходите од закуп на ловишта и тоа од: Брегот на реката Дрим со приход од 250 акчи, истекот на реката Дрим со приход од 50 акчи, Дабовјани со Четирци со приход од 200 акчи, Рака, друго име Иструга Ајаги (Ракавец на Струга), крај Струга, Полена крај реката Дрим и Маруниште со годишен приход од ушур за уловена риба во износ од 20 акчи.²²

За изгледот на овие ловишта кон крајот на XIX век узнаваме од патните белешки на Васил Кичов. Меѓу другото, тој оставил сликовит опис на реката Дрим кај Струга и на струшкиот далјан. Васил Кичов пишува дека реката Дрим под струшкиот мост се дели на четири речни ракави кои течат меѓу три песочни острови. Тука, на тоа место наречено далјан, било изградено ловиште на риби на следниов начин: Водата меѓу островцата и бреговите на реката била преградена со леси, меѓусебно зацврстени со тесни мостови-кревати. На крајот на преградите во вода биле направени котечи во кои рибата влегувала а не можела да излегува.²³ Како изгледало тоа, може да се види од една уметничка слика на акад. Вангел Коџоман, како и од макетите на далјаните кај Струга и с. Дабовјани што се изложени во струшкиот музеј.

Според тоа, и во светлината на горните наводи тезата на Ив. Дујчев за планината Мокра како извор на реката Дрим останува без поддршка. Тоа негово мислење било нападнато и во бугарската наука уште пред десет години. Имено, Михаил Воинов во една статија што ја објавил на француски јазик се заложил за воспоставување на првобитниот текст на Алексијада, во кн. XII, 9 и во делот што се однесува на *ἀπὸ Μόκρου* Споменатиот бугарски учен своевременно престојувал во Охрид и во Струга и притоа имал можност на лице место да ја види устата на реката Дрим. Едновремено тој слушнал од едно стручно лице за изведените работи при регулацијата на реката Дрим. Тогаш му било кажано дека се најдени останки од некогашните рибарски постројки за чие потекло сепак немал јасна претстава. Впрочем карактерот и природата на дрвените постројки не можат да се разберат, ако не се имаат предвид наведените податоци на Евлија Челебија, како и наодите од најновите археолошки ископувања на Малик Езеро во Албанија. Во секој случај теренското рекогносцирање како и разговорот што го имал со еден Охриданин му послужиле како потврда и доказ за веродостојноста на споменатиот текст на Ана Ком-

²² Охрид и Охридско низ историјата, II, Скопје 1978, 27, 58, 94-97.

²³ Битолско, Прџспа и Охридско. Пјтни бџлџшки отџ***. Сборникџ за народни џмтворения, наука и книжнина, кн. IV, Софија 1891, 76. на крајот на Сборникот е приложен цртеж на даљанот во Струга.

нина, кој во неговиот превод гласи вака: А реката Дрим за да придодам нешто и за неа, тече одгоре, од езерото Лихнида, по сто корита, кои ние ги нарекуваме гефири. Сегашниот оварварен јазик го нарекол тоа (езеро) Ахрида најнапред од (времето на) Мокр, првиот бугарски цар и на крајот на Самуил кој живеел во времето на багренородните цареви Константи и Василиј. Од езерото како од различни извори истекуваат реки достигнувајќи број околу сто.²⁴

Од горе изложеното се гледа дека М. Војнов го обновил првобитниот текст со повторно сложување на исфрлените реченици по зборот *ἄπὸ Μόκρου* Воедно споменатиот збор го разбрал како име на личност. Со тоа, тој ја отфрлил комбинацијата со планината Мокра како извор на реката Дрим. Едновремено, М. Војнов се придружил кон група научници, кои ги сметаат Мокрос и Самуил како две одделни личности. Меѓутоа, тој не можел да го утврди идентитетот на Мокрос, нити времето во кое тој живеел. Според него, преименувањето на Мегалиполис во Мегали Преслав и на Лихнида во Ахрида се случило откако бугарскиот цар Мокр и потомците му, а освен тоа Самуил, започнале да го напаѓаат Запад, односно во вториот случај, од времето на Мокр, првиот бугарски цар, и на крајот на Самуил, кој живеел во времето на царевите Константин и Василиј. Меѓутоа, М. Војнов во коментарот не го конкретизирал текстот. Тој ја отфрлил можноста *Μόκρος* да се идентифицира со Крум (ос) бидејќи во неговото време и не постоел градот Преслав. Притоа, тој се обидел да ја прочита Ана Комнина. Наводно, византиската писателка името *Μόκρος* го измислила, односно извлекла од некоја легенда со цел да го покрие името на непознатиот бугарски цар од епохата која ѝ била далечна. М. Војнов во докажувањето дека Ана Комнина давала несоодветни информации за историјата на македонскиот и бугарскиот народ извлекол три примери од првиот еккурс (кн. VII, 3) и тоа: 1. Неточната убицација на Преслав; 2. Измислувањето (наводно од патриотски мотив) на грчкото име Мегалиполис и под 3. Нејзиното неточно тврдење за Самуил дека бил последен цар на Бугарите.

Меѓутоа, кога станува збор за изнесените сомневања, треба да се има предвид дека Ана Комнина ги искажала своите познавања за одделни личности и настани од историјата на балканските народи сообразно со степенот на постојниот фонд на знаења и на начин вообичаен во нејзината епоха и во нејзината средина. Во тие рамки и треба да се оценува нејзиниот прилог за географијата и топонимијата на Балканот, односно

²⁴ Грчки извори за българската история, VIII, София 1971 121; Mihail Vojnov, *Μόκρος et γεφυρα* chez Anne Komnene et Κοτοκίος da sa la vie Détaillée de St. Clement d'Ochrida, *Studia Balcanica*, I, Sofia 1970, 95.

нејзината информација за промена на имињата на споменатите и најпознати во тоа време словенски градови на Балканот.

Белешката на М. Војнов за непрецизното означување на положбата на Преслав стои доколку таа се определува според современите мерила и географските поими за локација. Меѓутоа, Ана Комнина за положбата на градот Преслав, кој лежел на околу 130 км јужно од Дунав, употребила средовековен начин на изразување, со ориентација на р. Дунав, како најблиска позната и истакната линија за распознавање. Впрочем, Ана Комнина на ист начин пишува и за реката Дрим, односно за одделните реки и до сто на број што истекуваат од езерото, кои не пресушуваат додека не се слеат во реката кај Дебар која оттука се нарекува Дримон... Во оваа информација Ана Комнина ги води речните ракви и низ клисурата иако конфигурацијата на теренот не го дозволува тоа. Поправо, таа ја прескокнала клисурата на реката Дрим, наречена Дримско Грло, која започнува кај с. Дабовјани односно Таш Моруништа и завршува кај Шпиље, и притоа се ориентирала на градот Дебар, кој како таков бил познат на тесниот круг на читатели. Впрочем, зборовите на Ана Комнина се вклопуваат во информациите што потекнуваат од нејзиното време. Имено, еден таков пример на географско изразување претставува и описот на текот на реката Вардар што го дал византискиот писател и маж на Ана Комнина, Никифор Вриениј. Според него, Вардар тече од планините на Нова Мизија и, минувајќи го Скопје, протекува меѓу Струмица и Штип, пресекувајќи планини, и оттаму малку понатаму напредувајќи постанува граница меѓу областите на Верија (Бер) и Солун, и минувајќи меѓу нив се влева во море.²⁵ Во наведениот опис, авторот ја дал ориентацијата според два тогаш познати прада, односно две истакнати точки во тој простор. Притоа, и овој случај има место за приговор во поглед на непрецизното определување на текот на р. Вардар. Соодветно би било во описот да стои: оставајќи ги градовите Струмица и Штип од левата страна... се влева во море.

Во втората белешка М. Војнов изнесува сомневање во поглед на точното известување на Ана Комнина за името Мегалиполис. Според него грчкиот назив за Преслав го измислила византиската писателка. Меѓутоа, при разгледувањето на тоа прашање треба да се има предвид дека градот Преслав од неговото основање па до паѓањето под византиска власт, во 972 година, бил бугарски град и го носел тоа словенско име. За тоа време Преслав израснал во голем и многуљуден град и тоа нешто нашло одраз кај византиските писатели во XI и XII век. Тие го пишуваат топонимот во вид на детерминативен композитум, составен од грчката придавка *μεγάλη* со значење „ве-

²⁵. Византијски извори за историју народа Југославије, III, стр. 243.

лики“ и од словенското име Преслав. Велики Преслав, во споредба со Преславец бил и по име и во суштина голем и престолен град на средновековната бугарска држава. Под тој назив и во тој облик се среќава во делата на Јован Скилица²⁶ и Михаил Аталиат.²⁷ Освен тоа во хрониката на продолжителот на Георги Монах²⁸ името Преслав стои: дека е тоа голем и многуљуден град.²⁸

По примерот на другите византиски писатели од тоа време и Ана Комнина го смета Преслав за голема урбанизирана целина и го нарекува градот *μεγάλη Πρωσθλαβα* Притоа таа додава дека од нив (словенородните) секогаш се нарекувал така. Едновременно, во истиот пасус (кн. VII, 3) го употребува и називот *μεγάλη πολις* така наречен „и во суштина и по име“. Со тоа сакала да каже дека градот не само што носел грчко име туку бил и грчки, односно под византиска власт.

Појава на топоними составени од грчката приставка „мега-“ и словенска именка се забележува подоцна на територијата на Преспа и во Струшко. Имено во XV и XVI век во нахијата Волкашин, позната и под име Биглишта, било регистрирано село Мегали Пустец (на брегот на Преспанското Езеро), како друго име за Горница (Горица).²⁹ Напоредно со тоа преспанско село постоело и Мало Пустец, напишано со турска приставка „küçük“. Втор пример на таков топоним потекнува од Струшко. Имено во еден попис на Охридскиот санџак од 1582 година меѓу далјаните на самата Струга се споменува и Мегали Сушица.³⁰

Како што е познато Преслав паднал под византиска власт во 972 год. Во таа година Византија, при растежот на својата моќ ѝ задала на Бугарија решителен удар. По близу триста години постоење и самостоен живот и по долга борба за власт и за територии на Балканот бугарската држава била уништена. Тогаш и Преслав главен град на Бугарија добил, според Јован Скилица, ново име *Ἰωαννούπολις* (Јоанопол).³¹ Градот бил така наречен по името на освојувачот, т.е. по името на византискиот цар Јован Цимискиј. Едновременно, во Цариград бил одведен последниот бугарски цар Борис II, заедно со семејството и запрабеното богатство. Таму на улиците на Цариград во еден триумфален поход и се случил завршниот чин на рушењето на

²⁶ Грчки извори за бугарската историја, VI. Софија 1965, 263; τῆς μεγάλης Πρωσθλάβας.

²⁷ Грчки извори... VI, стр. 170; τὴν μεγάλην Πρωσθλάβαν.

²⁸ Грчки извори... VI, стр. 154; τὴν Πρωσθλάβαν πόλιν μεγάλην καὶ πολυανθρώπων.

²⁹ А. Стојановски, Кон прашањето за политичко-територијалната поделба на Јужниот Балкан пред турското освојување. Историја, VII Скопје 1971, 2, стр. 160 и 161.

³⁰ Охрид и Охридско низ историјата, кн. II, Скопје 1978, 94.

бугарската власт. Имено, на Борис II јавно му биле одземени царските знаци.³²

Меѓутоа, новото име на градот се задржало кратко време. Јоанопол набргу влегува во составот на македонската држава, а со тоа градот повторно го добива стариот назив Преслав. Според Ана Комнина до промена на името дошло „откако Мокрос царот на Бугарите и неговиот род, а кон тоа и Самуил... го нападнаа Запад“. Оттогаш градот бил наречен Мегали Преслав.^{32а}

Наведените зборови на Ана Комнина во голема мерка придонесуваат да се утврди идентитетот на Мокрос, и да се определи времето во кое тој живеел. Притоа, и со користењето на податоци и од други грчки извори, се отвора пат за разбирање кој и кога го напаѓал Запад. Во настојувањето Мокрос да се стави во временски рамки значајно место има годината 972. Таа дата е појдовна година за определување кога дошло до промена на името Преслав во Јоанопол, односно Мегали Полис. Преименувањето на градот не можело да се случи пред споменатата година, бидејќи до паѓањето под византиска власт градот се нарекувал Преслав. Според тоа, нападите на Мокрос и на неговиот род на Запад, за кои е поврзано преименувањето на Мегали Полис, следувале по 972 година. Ако кон тоа се додаде и Самуил за кого Ана Комнина укажува дека и тој учествувал во нападите на Запад и дека живеел во времето на византиските цареви Константин и Василиј, тогаш јасно се зацртува епохата на нападите и на Мокрос и на Самуил.

Во годините по исчезнувањето на бугарската држава од балканската политичка сцена Византија била соочена со растечката моќ на комитопулите. Нивната појава во Македонија може да се разбере само во рамките на еден брз и сеопфатен процес на феудализација и како израз на еден подолг стопански, оп-

³¹ Грчки извори... VI, стр. 266.

³² В. Златарски, Историја на бугарската држава прѣз срѣднитѣ вѣкове, I, 2, Софија 1927, 613, 628.

^{32а} Ана Комнина во кн. XII, 9 пишува и за промена на името Лихнида во Ахрида и притоа тоа преименување го поврзува за Мокра и за Самуил. Тоа се случило во време и под претпоставка на постоење на византиска власт во градот. Охрид е словенска населба и паѓа под бугарска власт во времето на Пресијан, што е потврдено и со договорот од 864 година. В. Н. Златарски, нав. дело, 210. Охрид останува во составот на бугарската држава до 969 година. Во таа година комитопулите кренале востание и ја отфрлиле бугарската власт. Подоцна, во 973 година пратеници на комитопулите се нашле во Кведлинбург, каде биле примени од германскиот владетел Отон I. В. Н. Златарски, нав. дело, 641.

Името Охрид се среќава напоредно со Лихнид. Така во актот на лажниот собор свикан во 879 година од Фотиј е наведено и името на

штетен и културен развој на македонските Словени.³²⁶ Врз таа основа и во тоа време израснале градови во Македонија, невообичаено многу во споредба со другите земји на Балканот. Почнувајќи од Климент, тој процес добива во сила и достигнува врв во времето на комитопулите и посебно на Самуил. Неговото име се пренесувало од генерации на генерации и се нашло и во редовите на Алексијада напоредно со Μόκρος во еден синхронизиран редослед и во врска со нападите на Запад.

Византија охрабрена од постигнатиот успех во борбата против Киевска Русија и Бугарија се зафатила да го прошири својот авторитет и врз другите делови на Балканот, но притоа наишла на отпор кај комитопулите, кои одговориле со војна т.е. го нападнале Запад.

Гаврил, епископ Охридски Γαβριήλ Ἀχρῖδης). Грчки извори за българската историја IV, 1961, 117. Тоа име го бележи и Јован Скилица. Византиски извори..., 126. Меѓутоа во дополнувањето што го дал Михаил Деволски стои за езерото дека „е наречено Лихнид, по него и градот се нарекува Лихнид, истоимен со езерото, а од старо време се вика Диасарит“. Византијски извори... III, стр. 126 зхх. Како што се гледа сеќавањето за античката населба Лихнид, посебно како седиште на епископија било раширено во црковните кругови. Освен тоа, на тој град потсетувале и останките од материјалната култура. Притоа, темелите од старите објекти и камените блокови биле користени при изградба на цркви и градски ѕидови. Традицијата за постоење на епископско седиште со име Лихнид нашла одраз во списокот на архиепископите на Бугарија што бил составен во средината на XII век. Во него меѓу другите бил наведен и „Филип, кој светителствувал во Лихнид, во старо време наречен Сосарија а сега Ахрида“. Heinrich Gelzer, Der Patriarchat von Achrida, Leipzig 1902, 6. Грчки извори за българската историја VII, Софија 1968, 109. Според Ив. Снегаров, Филип стоел на чело на Охридската црква меѓу 1000 и 1015 год. Види во неговото дело: Историја на Охридската архиепископија I, Софија 1924, 29. Античкото име на градот Лихнид, кој се именува и Охрид по мизијскиот јазик, го употребил и Димитрија Хоматијан во Краткото Житие на св. Климент Охридски. Види: Ђорданџ Ивановџ, Български старини изџ Македонија Софија 1931, 318.

³²⁶. По пробивот на бугарската државна власт во организацијата на словенските племиња во Македонија византиските извори сѐ почесто го употребуваат името Бугари и називот Бугарија за означување на македонското словенско население и за територијата што ја населувале. Напоредно со таа практика останало и натаму во употреба Друговити, името на водечкото словенско племе во Македонија. Имено, почнувајќи од VII век и сѐ таму до првата половина на XIII век, со тоа име Друговити се означувало племето што живеело во Кампања, западно од Солун (во 614-616 год.; во 674-677 год.; во 680-685 год., како и во почетокот на X век) Освен тоа, името се среќава и во облик Другувитија како назив на една православна епископија (во 879 год. и во време

Византиските извори се сосема јасни и одредени при давањето податоци за поимот Запад, потоа за личностите што учествувале во нападот врз византиските поседи на Балканот, како и за времето кога е вршен тој напад. Така Јован Геометар, византиски писател од X век во песната „Комитопул“ напишал следново: Горе кометата го палела васионскиот етар, а долу комитот со оган го пустошел Запад. Таа звезда, предзнак на сегашната темнина била совладана од светлото на утринската звезда, а овој (комит) бил запален со зајдувањето на Никифор.³³ Споменатите зборови на Јован Геометар даваат основа да се одреди времето, во кое се појавил комитот (Самуил) и да се зацртаат временските рамки на воената активност што тој ја повел против византиските поседи на Балканот. Според наведениот извор, појавата на комитот на политичката сцена датира од времето на зајдувањето, т.е. смртта на византискиот цар Никифор II Фока (963-969 год.). Во годините што потоа следувале, дошло до општ напад на комитопулите против Византија, кој се совпаѓа со појавата на небескиот предзнак.

Во прилог и како потврда на ваквото објаснување на политичкиот развој на Балканот зборуваат и податоците извлечени од „Кратката историја“ на Ј. Скилица. Според неговото прикажување во 969 год., по смртта на бугарскиот цар Петар, неговите синови Борис и Роман, кои како заложници престојувале во Цариград, се вратиле во Бугарија „да го примат татковото царство и да го задржат напредувањето на комитопулите, бидејќи Давид, Мојсие, Аарон и Самуил, синови на еден од многу силните комити во Бугарија, замислиле востание и внесле смут во бугарската држава“.³⁴

Споредувајќи ги двете информации паѓа во очи разликата во поглед на бројот на водачите на востанието. Кај првиот извор е забележан само еден, додека вториот прикажува за четри учесници и притоа ги дава и нивните имиња. Меѓусебно, тие се браќа, род. Зборот роднина за означување на потесен род-браќа го употребува и Ј. Скилица во приказот на ситуацијата во Бугарија по смртта на царот Петар во 969 год. Таму,

на византиските цареви Лав VI 886-912 и Константин Порфирогенит 913-954) и на една балканска богомилска црква во XII и XIII век. На крајот да кажеме дека во почетокот на XIII век постоела „тиранија на Другувити“ во Верија (Бер) и „другувитска власт“ во Полог, потоа и Droгubitia како дел од провинцијата Бер. Фрањо Баришиќ — Божидар Ферјанчиќ, Вести Димитрија Хоматијана о „власти Другувита“. Зборник радова Византолошког института XX, 1981, 41-44.

³³. Византијски извори... III, Београд 1966, 24 и 25. Види ги и белешките приложени во коментарот за значењето на зборот „комит“ и за датирањето на нападите на Запад.

³⁴. Грчки извори за бугарската историја, VI, Софија 1965, 257.

меѓу другото, тој пишува дека „од роднините на Петар (се мисли на неговите браќа — б.м.) едни биле изумрени, а синовите му Борис и Роман биле одведени во столицата“.³⁵ Овој податок на Ј. Скилица секако треба да се има предвид при читањето на првиот екскурс на А. Комнина. Поправо се мисли на оној дел од екскурсот во кој стои: откако Мокрос царот на Бугарите и неговиот род и кон тоа Самуил, последниот од бугарската династија нападнале на Запад. Од напоредното читање може да се извлече заклучок дека нападите на Запад го започнале, по 969 година, според Јован Геометар и Јован Скилица, комитот, односно комитопулите, додека според Ана Комнина тоа го направиле, по 972 година, Мокрос и неговиот род, како и Самуил. Со тоа се стеснува кругот на учесниците во нападот на Запад на оние историски личности што живееле во времето околу споменатите години. Во редовите на тие личности треба да се бара и Мокрос. Но пред да се утврди неговиот идентитет треба да се каже уште нешто за поимот Запад според разбирањата на современите и подоцнежните грчки извори.

Во врска со тоа е интересен податокот што го дава византискиот писател Јован Скилица. Според неговиот расказ: „Веднаш по смртта на (византискиот) император Јован (Цимискиј 969-976 год.) Бугарите востанале и биле определени да ги управуваат четири браќа: Давид, Мојсеј, Аарон и Самуил, синови на еден (од) многусилните комити кај Бугарите и затоа биле наречени комитопули“.³⁶ Давид бил веднаш убиен од Власи-номади во месноста Убави Дабови меѓу Костур и Преспа. Вториот брат Мојсеј настрадал при опсадата на Серес. Третиот брат по име Аарон го ликвидирал брат му Самуил, на 14 јули, во месноста Раметаница. Самуил откако останал сам да владее „неказниво навлегувал во сите западни области, не само во Тракија, во Македонија и земјите околу Солун, туку и во Тесалија, Елада и Пелопонез“.³⁷ Од приведениот текст се гледа дека нападот на Запад започнал по 976 година, а борбата ја повеле членовите на еден род, односно комитопулите, меѓу нив и Самуил како најистакната личност. Притоа, за секој еден од нив се дадени податоци за нивното учество во борбата, како и за нивното исчезнување од политичката сцена. По смртта на Самуил во 1014 година и по убиството на Гаврило Радомир, борбата против Византија во западните области ја продолжил царот Јован Владислав (1015-1018). Јован Скилица пишува за вооружен судир кај Сегена под пазувите на Кајмакчалан, а и во други места. Последниот напад на Јован Владислав бил насочен против Драч, каде и загинал при неговата опсада.³⁸ Можеби нај-

³⁵ Грчки извори... VI, стр. 275.

³⁶ Грчки извори... VI, стр. 275

³⁷ Грчки извори... VI, стр. 276.

³⁸ Византијски извори... III, стр. 122 и 123.

точна претстава за територијалниот обем на Запад може да се извлече од еден податок што го дава најблискиот соработник на Ана Комнина и нејзиниот маж Никифор Вриениј. Тој на едно место во своето дело го пишува следново: Добивајќи (за задача) да управува на Запад, како што порано споменавме, Јован оставил кај Трачани и Македонци, Илири и Бугари . . . незаборавен спомен на своите дела“.³⁹ За нападите на Запад, организирани од Самуил, известува и Јован Ставракиј, автор на „Чудата на св. Димитриј Солунски од XIII век. Во тој спис тој го напишал следново: „не така давно владеел со Бугарите оној Самуил, кој до денес е во устата на Бугарите. Тој со останатите го зазел целото подрачје на Запад од Солун, како бугарско, така и ромејско.“⁴⁰

Откако се зацртани територијалните рамки на поимот Запад и временски определен почетокот на нападите врз западните области се отвораат нови видовици за објаснување на зборовите на Ана Комнина искажани за личностите што учествувале во нападот. Најнапред треба да се утврди идентитетот на Самуил, за кого М. Војнов искажа сомневање дека е последен владетел од бугарската династија. Малку е чудно и невообича-

³⁹. Византијски извори... III, стр. 236. Во науката се поделени мислењата за територијалните рамки на поимот Запад. Бугарскиот историчар В. Златарски под тој поим подразбира област што се протега западно од Солун. Според Јадран Ферлуга поимот Запад има пошироко значење и ги зафаќа сите европски области на византиското царство. Притоа тој се повикува на Јован Скилица и на неговите зборови што се горе наведени. Види ја неговата статија: Јадран Ферлуга, Драч и драчка област пред крај X и почетком XI века. Зборник радова Византолошког института VIII₂. Београд 1964, 118. — Значењето на поимот Запад се менувало во текот на времето. Во XIII век во условите на брзи промени на политичката власт на Балканот, бргу се менувала и политичката карта. Притоа „западните области“, забележани од византискиот писател Георги Пахимер, добиле соодветни територијани рамки. Таа територија може да се зацрта врз основа на местата, што ги освоил Јован, братот на Михаил Палеолог. Бугарскиот учен М. Војнов под „западните области“ ги разбрал балканските владенија на Никејската империја. При користењето на бугарскиот превод треба да се внимава на објаснувањето во коментарот што М. Војнов го дал во врска со положбата на топонимите. Таков е случај, на пример, со Полог што лежел северно од Корча во Албанија, потоа со Колоња, денес предел јужно од Биглишта во Албанија и на крајот Дурас не може да се идентификува со Драч, бидејќи тоа име е дадено во продолжението на грчки како: Δυρραχίου. Грчки извори за бугарската историја X, Софија 1980, 151.

⁴⁰. Византијски извори... III, стр. 46. Види и Грчки извори за бугарската историја XI, Софија, 127.

ено да се проверува личноста на Самуил, кога се знае дека тој бил еден од комитопулите, воинствена личност, владетел на македонската држава, личност, чие име се зачувало долго време во народната традиција и кај византиските писатели. За жал, проверката е потребна, бидејќи Ана Комнина по примерот на Никифор Вриениј ни презентира под името на Самуил една друга личност. Потекло на оваа информација за Самуил, како последен владетел од бугарска династија, треба да се бара во соработката на Ана Комнина со нејзиниот маж. Тие меѓусебно ги разменуваале своите знаења за личности и настани од историјата на балканските народи и посебно на македонскиот народ и поради роднинските врски.

Ана Комнина и нејзиниот маж имале нејасна претстава за идентитетот и за редоследот на одделни членови од родот на комитопулите. Притоа, тие ги замешале нивните имиња и под името на Самуил го покажуваат Јован Владислав, кој навистина бил последен владетел од бугарската династија и кој учествувал во нападите на Запад. Во прилог на тоа и како потврда дека е во прашање замена на личности, наведуваме неколку реченици извлечени од делото на Никифор Вриениј. Имено, тој пишува дека „Исак (византиски цар 1057-1059) е оженет со постарата ќерка на царот на Бугарите Самуил по име Катарина“.⁴¹ Меѓутоа од дополнувањето на Михаил Деволски се знае дека Екатерина била ќерка на Јован Владислав, царот на Бугарите.⁴² Никифор Вриениј уште еднаш го заменува Самуил со Јован Владислав во расказот дека жената на Андроник „по татко водела потекло од Самуил, царот на Бугарите, како ќерка на неговиот син Трајан“.⁴³ Според тоа, Ана Комнина по женска линија била во роднински врски со синот на Јован Владислав. Имено, баба ѝ Марија, жена на Андроник Дука, била ќерка на Трајан. Сепак, и покрај тоа, таа не го знаела вистинското име на својот чукун дедо.

Ана Комнина го споредила последниот владетел од бугарската династија со Седекија кај Јудејците. Таа споредба, секако, била направена врз основа на извесни познавања од историјата на јудејската и македонската држава. Според библијата-втора книга за кралевите, вавилонскиот цар Навуходоносор, во првиот поход во 597 год. до н.е. го презел Ерусалим и притоа, му се предал Јоаким, владетелот на Јудејците. Тогаш градот бил ограбен, а владетелот со семејството, со војводите и војниците, со првенците, со ковачите, со браварите и со други биле одведени во ропство во Вавилон. Едновремено, Навуходоносор за крал на Јудејците го поставил чичко му на Јоаким, по

41. Византијски извори... III, стр. 236.

42. Византијски извори... III, стр. 236, бел. 2.

43. Византијски извори... III, стр. 241 и 242.

име Матанија, и притоа му го променил името во Седекија.⁴⁴ Меѓутоа и новиот јудејски владетел набргу ги раскинал добрите односи со вавилонскиот двор. Во врска со тоа, Навуходносор во 586 год. до н.е. повторно и лично повел војска против Ерусалим. Притоа, дел од бранителите на градот на чело со Седекија избегал од Ерусалим. Но тие биле набргу заробени. Потоа, јудејскиот владетел откако бил ослепен и окован, бил одведен во Вавилон, а неговите синови со дел од заробените воени старешини биле погубени. Градот бил спален заедно со кралскиот двор. Дел од населението заедно со верскиот старешина, бил одведен во ропство.⁴⁵

Подоцна, кон крајот на првиот и почетокот на вториот милениум во нашата ера како немилосрден поробувач на македонскиот народ се покажал византискиот император Василиј II (976-1025 год.). Тој поради свирепоста спрема Словените бил наречен „Бугароубица“. Василиј II повел непоштедна војна во „западните области“ каде била формирана македонската држава. Ослепувањето на околу 14.000 македонски војници по битката кај Клидион во 1014 год. е само една одломка од бесстијалното однесување на византискиот цар спрема македонскиот народ. Неговите крвави и уривачки неделиа продолжиле и по смртта на Самуил во 1014 год., и по убиството на неговиот син Гаврило Радомир. Новиот владетел Јован Владислав ја презел царската власт со охрабрување на цариградскиот двор. Во време на владеењето на Јован, со втор назив Владислав, кој бил син од братот на Самуил, војната одново се разгорела со големи разурнувања на населби и со преселување на македонското население. Со византиските напади биле зафатени „западните области“ од Меглен, Воден, Бер, Острово, Молско и Костур на југ, па преку Сетена, Пелагонија до Перник на север и до Драч на запад. Тука, под тој град, при опсадата, во 1018 год. загинал и задниот владетел од династијата на комитопулите. Тогаш и Охрид паѓа под византиска власт. Притоа градот бил разурнат и ограбен. Царското семејство и други истакнати Македонци, меѓу кои и архиеерејот на охридската црква, биле одведени во Цариград, каде биле покажани како трофеј во триумфалната поворка на улиците во Цариград во 1019 год.⁴⁶

⁴⁴. Biblija, Stari i novi zavjet. Zagreb 1969, 319.

⁴⁵. Biblija, Stari i novi zavjet... 320. Vidi i: Petar Lisičar, Stari istok, Zagreb 1972, 113 i V. Avdijev, Istorija starog istoka. Beograd 1952, 226 i 269.

⁴⁶. Византијски извори... III, стр. 135, 98, 113, 120, 122, 128, 134, 135, 182 еу. Во времето на Јован Владислав градот Девол се покажува и со променето име Ступион. Види: Византијски извори... III, стр. 116 IX, како и мојата статија: По трагата на средновековниот град Девол. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, I (27), Скопје, 195 и 196.

Ете, тоа се тие личности, кои учествувале во нападите на Запад, почнувајќи од 969 до 1018 година. Според Јован Скилица тоа биле комитопулите заедно со Самуил, како најстикнат член во родот. Во редовите на напаѓачите спаѓа и Јован Владислав, како последен владетел од родот на комитопулите. Истите личности само со заменети имиња ги покажува и Ана Комнина. Притоа зад личноста на Мокрос стои Самуил. Освен него нема друг владетел кој напаѓал во споменатиот временски период. Меѓутоа, останува и натаму отворено прашањето како Ана Комнина дошла до името Мокрос Веднаш треба да се каже дека тој збор бил во употреба во времето на Никифор Вриениј. Неговиот современик Теофилакт Охридски во писмото упатено до магистерот Јован Пантехну, околу 1107-1108 год. го спомнува тоа име како топоним, со следниве зборови: „пределот околу Мокра (Мокро е дел од охридскиот крај)“.⁴⁷ Во едно друго писмо што пред тоа (во 1094 год.) било упатено до видинскиот епископ пишува со омраза за „лошите граѓани“ на Охрид, нарекувајќи ги притоа „простачки Мокрани“.⁴⁸ Притоа останува нејасно што сакал охридскиот архиепископ да каже со употребата на тој збор. Мокрани може да значи регионална припадност, но и определеност на жителите на Охрид за политиката на Самуил. На Теофилакт Охридски, секако, му бил познат пределот Мокра. Нему, во својство на архиереј, во рамките на Охридската архиепископија, според грамота на византискиот цар Василиј II, му припаѓал одреден број парици и клирици во Охрид, Преспа, Мокра и Кичево.⁴⁹ Освен тоа, Теофилакт Охридски секако знаел нешто и од епската историја на македонскиот народ од времето на Самуил и посебно за последното востание, кое се случило во неговите млади години, во 1072 година, и во кое масовно учествувале следбениците на Самуил од Охридскиот крај. Впрочем, во близина на Мокро, во Преспа, Самуил имал семеен имот. Исто така, таму имал имот и дворец и Трајан, син на Јован Владислав.⁵⁰ Во врска со тоа се поставува прашање: не потекнува ли Самуил од пределот Мокра? На ваква помисла поттикнува и објаснувањето за Мокрос што своевремено го дал Фране Рачки. Според неговото мислење Мокрос „не било крсно име или презиме на по-

47. Μόκρος Византијски извори... III стр. 318. Види го и преводот на Ф. Баришиќ објавен во статијата: Два грчка натписа из Манастира и Струге. Зборник радова Византолошког института VIII₂, стр. 24. Таму стои: Око Охрида све је пуно страха. И мокрански крај-Мокро је у околини Охрида-опљачкан од роба и отпадника.

48. Μοκρηνοϋς Византијски извори..., III, ср. 269.

49. Йорданъ Ивановъ Български старини изъ Македония 1931, 550.

50. Томо Томоски, Преспа во средниот век, Историја XV, Скопје 1979, 2, стр. 71

теклото на Самуил, туку име по место и би значело дека е роден од Мокра или Мокрињанин“.⁵¹ Од тоа време потекнува и еден пример за употреба на едно и исто име и како име на личност, а и како топоним. Имено, Јован Ставракиј во списот „Чудата на св. Димитрија“ пишува дека Радомир син на Самуил „бил страшен . . . особено за оние во населбата Соск (град во Кајларско), така наречена по некој многу стар жител“.⁵²

II

Мокра е ридско-планински предел, богат со вода, што се протега на запад од Охридското Езеро, во изворниот дел на реката Шкумбина.⁵³ Во стариот век, по долината на реката била изградена античката комуникација Via Egnatia која го поврзувала подрачјето на Јадранското со Егејското Море.⁵⁴ Во

⁵¹. Frane Račkoga, *Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost. Vagomili i patareni*. Beograd 1931, 15.

Вообичаено е потеклото на личноста да се искаже со презимето. На пример во дефтерот на арнаудскиот санџак од 1431 регистриран е Димитри Преспе, како корисник на тимар во вилаетот Павло Куртик; Halil Jnalcik, *Sureti defteri Sanacak-i Arvanid*, Ankara 1954, 955, 265 и 257. Таков пример е извлечен и од хрониката на Мусаки за Павле Зардари, кој бил господар на една земја наречена Зардарија. Јован Радониќ, *Гураѓ Кастриот Скендербег и Арбанија у XV веку*. Београд 1942, 231. Освен тоа, во пописната книга од 1582 год. е регистриран мевлана Ахмед познат како Преспа. Види: Охрид и Охридско низ историјата, II, Скопје 1978, стр. 94. — Кај другите словенски народи е раширено името Мокра, женски облик од Мокре, потоа Мокре ли Мокрџо машки облик од Макре со промена на а во о. Освен тоа, се познати и овие имиња: Мокреј, Мокрен, Мокреш и др. Види кај Стефан Илчев, *Речник на фамилини имена у Бугарите*. Софија 1969, 342. Кај Русите во изминатите векови бил забележан облик Мокрој, име на селанин во почеток на XVII век, потоа Мокроуљ презиме на селанин кон крајот на XV век; Мокруша, презиме на селанин од крајот на XV век. Н. М. Тушикова, *Словарь древне-русских личныхъ собственихъ именъ*, стр. 309. Тука треба да се приведе и појавата на двојни имиња кај жителите на Спат (Долни Полис), предел што е соседен на Мокра (Горни Полис). Таму, во турско време една и иста личност носела едно „големо“ — муслиманско и друго „мало“ — христијанско име. На пример: Асан и Ѓорѓи. Види кај Мил. С. Филиповиќ, *Дебарски Дримкол*, Скопје 1939, 120 и 11, бел. 10.

⁵². Византијски извори . . . , 47.

⁵³. Во пределот се забележани село и планина Мокра. Види: Битолско, Прџспа и Охридско, *Пџтни бџлџшки отъ*** Сборник за народни умотворения и книжнина*, IV, Софија 1891, 94. Потоа А. М. Селишев, *Славянское население в Албании*, Софија 1931, 213., 226 и 263. и Ив. Снџгаровъ, *История на Охридската архиепископија* I, 166.

средниот век по тој пат и покрај Баба Гора и Мокра се движеле источните Готи, византиски војски, војни на Самуил и на Јован Владислав, Нормани и крстоносци, а подоцна и турскиот освојувач. Исто така, преку него врвеле пратеници, црковни и световни достоинственици како и трговци. Освен таа магистрала бил во употреба и пат што од Пелагонија водел од јужната страна на Мокра, низ опасната клисура (за патници) и покрај карпата Калабак (кај с. Брагошта) за Белград (Берат) и за Валона.⁵⁵

Најстарата историја на Мокра во недостиг на писмени извори може еднострано да се реконструира со користењето на останки од материјалната култура.⁵⁶ Во почетокот на средниот век, т.е. во 479 год. источните Готи, движејќи се од Хераклеја преку Лихнид (Охрид) на запад за Јадранско Море биле ненадејно напаѓани од еден ромејски одред кај Кандавија (во Мокра). Притоа Теодимунд, еден од водачите на источните Готи, заедно со дел од Готите, откако го разрушил мостот на па-

⁵⁴. Во долината на р. Шкумбина уште пред римско време бил трасиран пат кој го поврзувал подрачјето на Јадранско Море со Лихнид и подлабоко со Македонија. Под римска власт била изградена Via Egnatia со калдрма, мостови и попатни станици. Таа служела за воени цели, за одржување на римската власт и за развивање на стопански и културни врски меѓу западниот и источниот дел на Балканот. Патот во делницата низ Мокро минувал преку Бабје, Дарда, Џура, Кукес и потоа со еден крак водел на Домосдова, Пренес и Кафа Сан за Лихнид. Со вториот спореден крак патот одел за Червенака и Подградец, односно за Корча. На главната делница убицирани се станиците Traject (кај Бабје), ad Djanam (кај Џура), In Candavie (кај Кукес), Pons Servilii (кај Пренес) Трагови од патот: калдрма, чакал, траса и мост откриени се кај Дарда, потоа меѓу Дарда и Џура и кај Долно Селце. Neritan Seka — Lazar Papajani, RRuga ne Luginen e Shkumbinit ne kohën Antike, Monumentet 1, Tiranë 1971, 47, 49-51; Ф. Папазоглу, Македонски градови у римско доба. Скопје 1957, 189.

⁵⁵. Методија Соколовска, Нахијата Гора во XVI век. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 2 (28), Скопје 1976, 232. — Калабак е секако втор назив за Камиа, голем камен во облик на рог со пештера во областа Гора. Види: А.М. Селищев, нав. дело 208 и 209.

⁵⁶. Од нив заслужува внимание монументалната гробница од III век пред н.е. што е изделкана во камен на локалитетот Градишта кај с. Долно Селце, во близаната на Подградец. Освен тоа, кај с. Лин, крај бреговите на Охридското Езеро откриени се останки од старохристијанска прква од V-VI век во н.е. Археолошката карта на пределот Мокра е прикажана во статијата на Vangjush Manastirliu, Kontribut per harten arkeologjike te rrethit te Pogradecit, Materiale te sesionit arkeologjik. Tirane 2-3/X/1967. Tirane 1968, 117. Vidi j: Shqiperia Arkeologjike. Tirane 1971, sl. 46 i Monumente te arkitektures ne shqiperi. Tirane 1973, sl. 41.

тот, го одбегнал главниот удар на ромејската војска. Преостаниот дел од Готи бил уништен или заробен од ромејските коњаници и пешаци, кои напаѓале од сите страни и од врвовите на планините. Притоа, според известувањето на Малх, Ромеите заробиле 5.000 Готи и заплениле околу 2.000 коли.⁵⁷

Набргу потоа, големиот словенски бран во текот на големата преселба на народите достигнал и до Мокра. Словените го населиле пределот и основале населби со словенски имиња, кои се зачувале и до денешниот ден.⁵⁸ Подоцна Мокра, заедно со Охрид, Преспа, Девол, Меглен, Костур, Кајларско, Струмичко и Пелагонија израснуваат во јатка на средновековната македонска држава. По паѓањето на Самуиловата држава под византиска власт и при реорганизација на Охридската црква Мокра со Охрид, Преспа и Кичево составуваат една епархија со придодадени 40 клирици и 30 парици. Притоа, во грамотата на византискиот цар Василиј за правата на Охридската архиепископија Мокро е означен како град.⁵⁹ Кон крајот на XI и почетокот на XII век Мокра веројатно била составен дел на охридската провинција. На таков заклучок упатуваат зборовите: „Мокро е дел од охридскиот крај“ споменати во писмото на Теофилакт Охридски, упатено до Јован Пантехна.⁶⁰ Тогаш, околу 1107 година, според охридскиот архиепископ бил ограбен и пределот околу Мокра од страна на побунетиот роб.⁶¹ Притоа, и Багора (тоа е голема планина во средината меѓу бугарските и драчките планини) се нашла во рацете на бунтовникот.⁶² Покрај Баба Гора минувале и крстоносците од првата крстоносна

⁵⁷. Грџки извори за българската история I, София 1954, 148.

⁵⁸. Види ја приложената карта под наслов: Славянская топографическая номенклатура Албании во делото на А.М. Селищев, Славянское население в Албании, София 1931.

⁵⁹. И. Ивановъ Български старини..., 550.

⁶⁰. Византијски извори..., III стр. 318; И. Сиџгаровъ, История на Охридската архиепископија I, 166.

⁶¹. Побунетиот роб, според Р. Катичиќ бил норманскиот водач Бо-емунд. Византијски извори, 318, бел. 364. Меѓутоа, Бранко Панов смета дека „робот“ и „отстапникот* кој ја ограбил Мокра бил Бодин. Види: Бранко Панов, Теофилакт Охридски како извор за средновековната историја на македонскиот народ, Скопје 1971, 333 и 346.

⁶². Византијски извори..., III стр. 319. Станува збор за Баба Гора, која се издига од левата страна на р. Шкумбина. Ана Комнина пишува за Бабагора (Βαβαγορα) дека е таа непреодна клисура и дека низ неа се повлекувал византискиот владетел Алексинј Комнин пред Норманите и притоа го поминал патот од долината на реката Ерзени (меѓу Тирана и Драч) до Охрид. Грџки извори за българската история VIII, София 1971, 44.

војна.⁶³ Во средината на XII век расте интересот за комуникацијата Драч-Охрид што се гледа и од описот што го оставил за тој пат географот Идриси.⁶⁴ Во средината на XIII век византискиот писател и државник Георгиј Акрополит врвел покрај Мокра на пат од Албанија за Прилеп, преку Охрид, Преспа и Железнец.⁶⁵

Во XIV век во Мокра бил развиен крупниот феудален имот. Таму, според грамотата на српскиот владетел Душан, имал имот и манастирот Св. Богородица Перивлепта во Охрид. Во првите години од српското владеење на црквата ѝ припаѓале: крајбрежното село Ходуништа со рибно ловиште (на Охридското Езеро), потоа планинското село Родокали, со селца, подарено од севастократорот Керсак, како ѝ местото Дел на Мокренското (Домузово) Поле приложено од некој си Мавр.⁶⁶ На имотите и во наведените црковни села, според грамотата, немале право да ги вршат своите функции и да бараат обврски ни кефалија (управник на градот), ни севаст (финансиски чиновник), ни пронијар (војник), ни мал ни голем (властелин и властеличич). Црковните луѓе биле ослободени во прв ред од работните обврски спрема надворешните лица и тоа: од гуменштина (работа на гумно), од митат (обврска да се примаат на конак воени лица и државни чиновници), од понос (задолжение за пренос на предмети на владетелот), од градоосиданија во манастирот (работна обврска за градење и одржување на сидовите околу манастирот). Освен тоа зависните луѓе биле ослободени од сите мали и големи давачки. Меѓутоа, имунитетните права на манастирот биле донекаде ограничени од страна на деволскиот епископ кир Григориј и од страна на српската кралица. Тие имале право да бараат работни обврски од црковните луѓе во селата и метохиите на Перивлепта.⁶⁷

⁶³. Според Б. Примов планината *Bagulatium* забележана во хрониката на Фулхер од Шартр, еден од учесниците во крстоносниот поход, е идентична со Баба. Види: Латински извори за българската историја III, София 1965, 75.

⁶⁴. W. Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus Halbinsel*, II, 361.

⁶⁵. М. Воинов неточно го идентифицира Сидерокастрон со Гинокастро град во Јужна Албанија. Види: Грчки извори за българската историја VIII, София 1971, 200. Види ја мојата статија: Белешки по повод воениот поход на Андроник III во Македонија во 1330 год. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје. кн. 16. Скопје 1964, 42. Станува збор за средновековниот град Железнец, чии останки и денес се видливи кај истоименото село во Демир Хисар.

⁶⁶. Стојан Новаковиќ, Законски споменици српских држава среднега века. Београд 1912, 673-674.; Цветан Грозданов, Охридското сидно сликарство од XIV век. Охрид 1980, 15 и 16.

⁶⁷. Законски споменици..., 673.

Мокра паѓа под турска власт кон крајот на XIV век, во годините кога паѓа и Охрид. Со тоа на турската војска ѝ бил отворен пат за напредување по реката Шкумбина во соседните предели. Со формирањето на Охридскиот и Арнаутскиот санџак и Мокра била вклучена во административната поделба како нахија.⁶⁸

Во XV век во Мокра, со Черменика и Спат, како дел од Македонија (*Arainiti Connino fu signore de una parte de Macedonia*) феудален господар бил Арианити Комнино.⁶⁹ Во истиот век во текот на отпорот на албанскиот и македонскиот народ против турската власт, под водство на Скендер-бег, на приодите на Мокра биле водени жестоки борби меѓу востаниците и турските експедициони војски. Премиот на планината Мокра и клисурите на Мокра биле клучни пунктови за навлегување на турските војски во Албанија, едновременно и за потиснување на турската власт од Охрид.⁷⁰ Кон крајот на XV век во Мокра, како составен дел на една поголема област, биле ре-

⁶⁸. За паѓањето на Охрид под турска власт види: Franz Babinger, *Beitragge zur Frühgeschichte der Turkenherrschaft in Rumelien (14-15 Jahrhundert)* 1944, 73 i 74; Halil Inalcik, *Les regions de Kruje et de la Dibra autour 1467 d'apres documents ottomans, Deuxieme conférence des études albanologiques, I, Tjane 1969, 221-222; Evlija Čelebi, Putopis, Sarajevo 1967, 548., Цветан Грозданов, Охридското ѕидно сликарство..., 20-22; Александар Стојаноски, Градовите на Македонија од крајот на XIV до XVII век, Скопје 1981, 16 и 17.*

⁶⁹. Јован Радониќ, нав. дело, 231.

⁷⁰. Marini Barletii, нав. дело, стр. 32, 68, 202, 276, 281, 308, 331, 335 и 336 Љ. Басотова, Нашите краишта и луѓе во биографијата на Скендербег од Марин Барлети, Историја, X, Скопје 1974, 1, стр. 296, 298-300, 306 и 307. Борбите што беа водени во знакот и под знамето на крст и полумеѓец имеле одраз и врз состојбата на јавните објекти во Охрид. Имено, црквите и џамиите во градот биле уривани или обновувани сообразно со ситуацијата на бојното поле. Од делото на Марин Барлети се знае дека „Скендербег својата војска делумно беше ја сместил во градот Охрид, кого жителите го нарекувале *Alchria* (Алхриа) а делумно надвор во подградието. Освен тоа, биографот на Скендербег прикажува дека тој многу направил на корист, како и на украсувањето и проширувањето на провинциските места, посебно во Ематија, каде имаше многу стари споменици, кои требаа да се обноват. Во тие рамки и треба да се стават согледувањата на Димче Коцо искажани во врска со фазите на изградба на комплексот Имарет во Охрид. Види ја статијата на Димче Коцо под наслов: Нови податоци за историјата на Климентовиот манастир Св. Пантелејмон во Охрид. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, 19, Скопје 1967, 246-254 и статијата на Александар Стојановски, Уште нешто за родот Охризаде и за старите градби на „Имарет“ во Охрид. Гласник на Институтот за национална историја, XVI, Скопје 1972, 1, стр. 106-109.

гистрирани 3.783 немуслимански домаќинства (хане) и 195 немуслимански вдовици (биве), Според турската пописна книга за 894 (1488-1489) година сите тие заедно биле задолжени со данокот цизие-главарина во годишен износ од 176.885 акчи за домаќинства и 3.447 акчи за вдовици. Паѓа во очи, при споредувањето на дадените бројки за другите делови од споменатата област, дека Мокра значително ги надминувала по бројот на домаќинства Дебарца, која имала 1.750 и Преспа 1.778 домаќинства, а се доближувала до Охрид кој броел 4.085 домаќинства^{70a}

Нешто повеќе податоци за Мокра потекнуваат од XVI и се зачувани во турските пописни книги од 1519 и 1583 година. Тогаш Мокра била организирана како нахија во составот на казата Старова со 46 села (во 1519 година) односно со 53 села (во 1583 год.). Во 1519 година меѓу поголемите села во нахијата спаѓале Поткожани со 130 семејства, Голем Кагел со 100 семејства, Кукес со 90, Слабиња со 86, Величани со 83, Дуница со 80 итн. Во 1583 година нешто бил изменет составот на жителите по селата и по број и по религиозна припадност. Тогаш, најголемо село во пределот било Л'нка со 195 христијански и со едно муслиманско семејство.⁷¹ Во 1519 година во нахијата Мокра сè уште била активна тврдината Бабијани како воен пункт во пределот и на патот меѓу тврдините Петрела и Охрид.⁷²

Во XVII век, во времето кога Евлија Челебија патувал од Елбасан низ дервентот за с. Бабија патот бил безбеден и исчистен од ајдуци. Според Евлија Челебија патот бил широк и уреден како царски пат од некој си Беко-паша. Пашата наредил да се исечат и спалат дабовите од густите шуми и планини. Бабија било дервенциско село^{72a} населено со албански, грчки и бугарски^{72b} (македонски) неверници, на четири часа одење од

^{70a} Namid Hadžibegić, Glavarina u osmanskoj državi. Sarajevo 1966, 57.

⁷¹ Методија Соколки, Нахијата Мокра во XVI век..., 83-105.

⁷² Методија Соколки, Нахијата Гора во XVI век..., 228.

^{72a} Населението на с. Бабино било задолжено да ја чува месноста Пири Бард на патот од Охрид за Елбасан. Методија Соколки. Нахијата Мокра..., 91.

^{72b} Станува збор за словенскиот дел од населението во с. Бабија. Името Словени за жителите во Западна Македонија и надвор од таа територија било употребувано и познато и пред и по Евлија Челебија. Според византискиот писател Никифор Вриениј востанието на Горѓи Војтех во 1072 година го кренале Словените. Тој пишува дека „народот Словени отфрлувајќи ја покорноста спрема Ромеите ја пустошеле и ја грабеле земјата на Бугари“. Византијски извори..., III, стр. 237. — Подоцна во првата половина на XV век Андрија Топија, феудалец во Албанија се служел со словенскиот јазик (Sclavicum linguam et literam) и словенско писмо. Јован Радонић, нав. дело, 87. — Впрочем Албанците

Елбасан. Потоа, Челебија го продолжил патот кон исток, низ шуми со високи дрвја и преку планини и покрај води што паѓаат од високи камења, по четири часа одење пристигнал во с. Џура. Тоа било христијанско село со дервенциски статус, што било ослободено од давачки поради задолжителното чување на дервентот. Оттаму тој тргнал кон исток и по 8 саата патување ја преминал елбасанската река (Шкумбина), а потоа и Домузоваси (Свинско Поле, тоа е Мокренско Поле) и достигнал на границата меѓу охридскиот и елбасанскиот санџак што се протега по планината Бабија.⁷³

Во првата половина на XVI век во Мокро речиси и немало муслимани. Во 46 населени места се регистрирани само 6 муслимански семејства и тоа во Арапчин Дол.⁷⁴ За христијаните во Мокра и соседниот предел Гора била организирана во составот на Охридската архиепископија посебна црковно-административна единица, позната под име Горомокренска епархија. Нејзиното седиште не е познато.⁷⁵

Денес Мокра е населена со Албанци. Македонското население, под неиздржлив албански притисок особено во времето на Али-паша Јанински го напуштило пределот и се иселило за Костурско, Преспа и Битолско.⁷⁶ За словенската присутност во пределот зборуваат словенските топоними што се забележани од А. Селишчев.⁷⁷

Во Мокра бил присутен и влашкиот елемент. Селото Ланга (ар. Лунга) е населено со Власи. Најстар зачуван писмен податок за Власите во Мокра потекнува од XIV век. Имено, во грамотата на српскиот владетел Душан од 1342 до 1345 год. за охридскиот манастир Св. Богородица Перивлепта било забележано „селиште Фроугови Власи“.⁷⁸ Од споменатото селиште по-

од некои горнополошки села и денес го употребуваат името Словен во еден топоним. Имено во просторот меѓу селата Калишта и Неготино има место наречено Vogt Schiavone (словенски гробишта). Називот е воедно доказ за етничката припадност на поранешните жители во тој крај. Види: Томо Томоски, Средновековни градови во Полог. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 2 (28), Скопје 1976, 264.

⁷³ Evlija Čelebija, *Putopis...*, 546 i 547; Franz Babinger, *Ewlija Tschelibi's Reisewege in Albanien*, Berlin 1930, 39.

⁷⁴ Методија Соколоски, *Нахијата Мокра...*, 84 и 101.

⁷⁵ И. Стѣгаровъ, *История на Охридската архиепископија — патриаршия София* 1932, 180 и 217.

⁷⁶ Gustav Weigand, *Die Aromunen*, I, Leipzig 1895, 58.

Битолско, Прѣспа и Охридско..., стр. 95. Види и „Македонија като природно и стопанско цјло, София 1945, 228.

⁷⁷ А.М. Селишчев, нав. дело и приложената карта.

⁷⁸ Стојан Новаковић, *Законски споменици...*, 672.

доцна се развило селото Франгово (Струшко). Во близината на таа селска населба, во правец на Кафа Сан лежи с. Мало Влае што било регистрирано во турските пописни книги во 1519 и во 1583 год. со по 33 односно со 35 семејства.⁷⁹ Целиот тој земјишен појас од с. Франгово па до преодот Кафа Сан сосема одговара на описот што го дал Марин Барлети за „една широка и блага долина која се протега во должина и која била наречена Valchalia (Влахија). Валхалија веројатно зафакала и дел од Мокренското поле, каде се зачувани и влашки топоними. Впрочем, Кафа Сан и Пренес се крстопати на патишта што водат за Подградец, за Елбасан и за Струга. Тие крстопати, секако се идентични со Valchales furcas (Валхалиските чатали во кои (и во теснините) според Марин Барлети биле поставени турски заседи.⁸⁰ Во 1889 година Ланга имала 45 куќи.⁸¹ Во Мокра се зачувани и влашки топоними, на пример: Ка-ливи Каркавец, северно од с. Мокра, од десната страна на р. Шкумбина; потоа Вала Маре (Големиот Дол), во изворниот дел на р. Шкумбина, источно од влашкото село Грабово и западно од влашкото село Нича. Во близината на с. Ланга се наоѓа манастирот Св. Марина што бил многу почитуван од месното население.⁸²

⁷⁹. Методија Соколоски, Нахијата Мокра..., 101. Во споменатите години и во нахијата Гора се регистрирани села Големо и Мало Влае кои не се идентични со Мокренското село Мало Влае. Види кај Методија Соколоски, Нахијата Гора..., 243 и 244.

⁸⁰. Marini Barleti, нав. дело, 335 и 336.

⁸¹. Gustav Weigand, нав. дело, 59.

⁸². И. Снџгаровъ, нав. дело, 500, бел. 2.; Битолско, Прѣспа и Охридско..., 95.